

a r t e

Marina Constantinescu

TEATRU

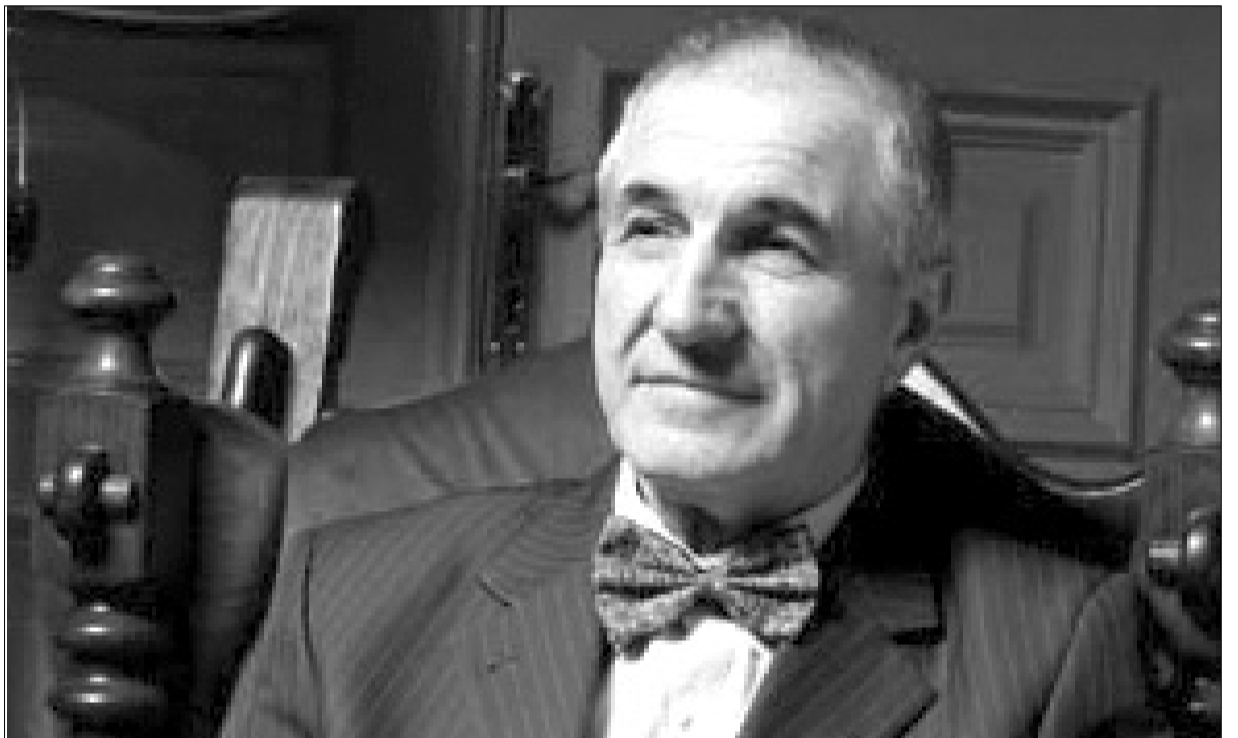
LA ÎNCEPUTUL lui martie 2002, primesc un telefon scurt și cuprinzător, care m-a mirat, inițial, dar de la care a pornit una dintre cele mai tandre povești de prietenie de care am avut parte. Gheorghe Dinică, ușor fistficit, mă invita la Teatrul din Brașov ca să lansez cartea lui Constantin Paraschivescu despre el. Ne cunoșteam, dar nu aveam o relație personală definită. Nu foarte convins de acceptul meu, probabil, a solicitat artileria grea, pe Florica Ichim, în calitate de editor, și nu numai. Pe 7 martie seara, într-un foaiier arhiplin, într-o atmosferă fantastică, Gheorghe Dinică s-a bucurat de ochii și emoția celor veniți să-l vadă. Îl priveam cum freamătă și el, cum timiditatea lui incredibilă încerca să se ascundă undeva și nu a găsit disponibil decât zîmbetul lui încurcat. De fapt, nu-i plăceau ieșirile așa în public, nu-i plăcea să fie centrul atenției, să i se aducă onoruri, laude deșănțate, să vorbească mult. Poate a fost unul dintre cei mai discreți și mai plini de pudoare oameni pe care i-am cunoscut. Îi plăcea să fie seducător în intimitate, printre cei pe care îi socotea apropiați și îi gustau cu adevărat tipul de umor, de ironie, puterea de a prinde într-o frază, o imagine, o situație, o amintire. În fine, toată seara a fost adorabil, încercînd, de fapt, să mulțumească celor care s-au străduit să adauge ceva la istoria teatrului, la memoria lui, urmărindu-i cariera, celor care au susținut lansarea. A doua zi dimineață m-a invitat să bem o cafea și să facem cîțiva pași împreună. Mergeam tașoși, la brăț, pe pietonala din centrul orașului. Fiecare vorbea și se uita înainte, solemn. Succesivele tentative de a ne încălzi cu o cafeleuță eșuau, rînd pe rînd. Era 8 martie! Peste tot, mese organizate „în cinstea femeii“. Tot tovarășești, ca altădată, în cîrciumi sau cafenele prăfuite, prost luminate, cu perdele încetoșate. Nimic primitiv. Gheorghe Dinică salva situația de cîte ori ieșeam cu capul în jos și-mi spunea că e mai bine așa, că oricum locurile sînt cam urîțele pentru poveștile noastre frumoase. Ne-am dat seama, izgoniți de peste tot, că ne refugiaseam de mult în lumea teatrului, a amintirilor minunate, a imaginilor care te însoțesc mereu și mereu, atunci cînd ele sînt majore pentru ființa ta, care te fac să te înalți undeva pe culmi, departe de nimicnicii, disperări, dezastre interioare. De acolo, de sus, peisajul se liniștește, lumea se vede de departe, oarecum neclară, zărim ce dorim, restul se reduce la linii și puncte, lumea are alt ritm, ca într-un film derulat cu încetinitorul. Coccoțați pe culmile libere ale admirației, am învățat să ne cunoaștem, iubind ce ne apropie, respectînd ce ne desparte.

Acum e întuneric beznă afară. Și ceața, și frig, Gheorghe nu mai este. Stau singură pe culmea noastră și tînjesc după orele și zilele și apusurile petrecute împreună, după tonica lui voce care vroia cu orice preț să mă scoată din toate depresiile și alunecările mele, după timiditatea lui, și tandrețea inconfundabilă.

Braț la braț cu Gheorghe Dinică, am început să ne privim. Povesteam despre teatru și rîdeam în hohote. I-am spus, la început, de ce am ezitat să vin, de ce am fost surprinsă de invitație – vorba aceea, fusesem pusă la zid pentru cronica, altminteri rezonabilă și blindată cu argumente, de la „Tache, Yanke și Cadîr“ într-un mod abject, revista, terfelită, prinsă în chenar cu textul acuzator „așa nu“ la avizierul teatrului fără ca nimeni, nimeni să scoată o vorbă că n-ar fi tocmai nimerit în secolul 21 și, nu-i așa, în plină democrație. A tăcut... și m-a întrebat: „Vrei să vorbim despre *Nepotul lui Rameau*?“ Pe străzile mici și înguste din centrul Brașovului, pe pietrele acelea vechi și strîmbe, Dinică mi-a jucat unul

In memoriam Gheorghe Dinică

Tombe la neige

dintre cele mai mari spectacole de teatru. Mai știa, bine de tot, textul lui Diderot, se minuna și acum, după mai mult de treizeci de ani, că a putut să rostească „atîta filosofie“, că l-a înfîlțit pe David Esrig, că fascinația inteligenței acestuia i-a răpus, pe Marinuș Moraru și pe el, că toată ideea cu proiecția în oglinzile masive, pe care le mișcau ca imaginea să-și schimbe unghiul, i se pare năucitoare și astăzi, ca tot ce a lucrat cu Esrig a rămas unic și irepetabil. Ore în șir mi-a povestit despre repetiții, despre felul pregătirilor corporale, psihice, filosofice pe care le făcea acest mare regizor cu ei, despre modernitatea spectacolului, despre școala Esrig, despre ce au lucrat la Comedie – „Troilus și Cresida“, juca Thersit, a fost Pentagon în „Capul de rățoi“ – despre cititoria lui Radu Beligan acolo, moment excepțional în teatrul românesc, despre „Rinocerii“ lui Lucian Giurchescu în care a fost Domnul Papillon, despre „Celebrul 702“ al lui Moni Ghelerter, despre „Somnoroasa aventură“ a lui Dinu Cernescu, despre „Moartea lui Danton“ de la „Bulandra“, în care Liviu Ciulei îl distribuise în Robespierre, despre Nae Girimea a lui Lucian Pintilie din „De ce trag clopotele, Mitică?“, despre filmul lui Andrei Blaier „Prin cenușa imperiului“, despre Gina Patrichi, despre George Constantin, despre Marinuș, despre har, despre rigoare și disciplină, despre verticalitate, despre curaj și despre lipsa lui... ore și ore de istoria teatrului, de impresii și observații intime, de detalii impresionante și semnificative rostite de acest artist urias, nespuse de modest, cu o putere excepțională de sinteză, de enunțare a esențialului. Corpul i se elibera, sub ochii mei năuciti, de orice povară, mîinile îi zburau cu sens, vocea era în largul ei, ca și mintea, ca și sufletul lui înviorat de această privire înapoi. Habar nu aveam unde mai sînt. Dar asta nu avea nici o importanță. La un moment dat, s-a oprit și mi-a spus: „după ce a plecat Dodi Esrig, nu am mai făcut nimic în teatru. Iar în film, rolul care simt că mă reprezintă este cel din „Prin cenușa imperiului“. (lucruri pe care le-a repetat, la fel de tranșant, în emisunea mea „Nocturne“...) Am amuțit. Rar o asemenea confesiune, o forță de recunoaștere și de asumare a unei cariere, a propriului destin. Și cine spunea asta?... Din cer, parcă, Adamo cînta, în urechile noastre, „Tombe la neige“. Începuse să ningă, cu fulgi imenși, care, lacomi, acopereau totul cu albul lor

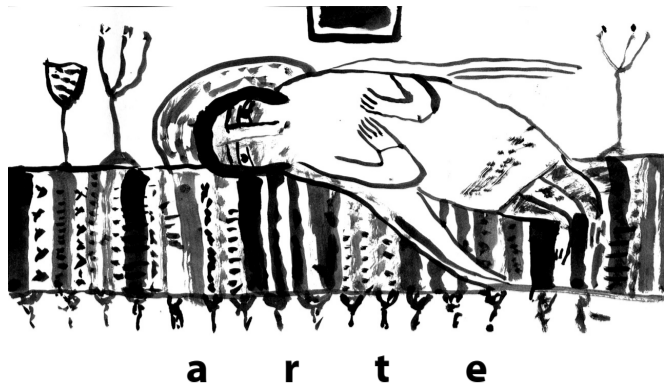
pur. A început să rîdă în hohote și să mimeze mișcările de după oglinzile din „Nepotul lui Rameau“. Stăteam într-un punct fix. De jur împrejur, doar albul zăpezii și hohotul de rîs al lui Gheorghe Dinică.

De cîte ori ne vedeam, vorbeam numai despre teatru. O chestiune tot mai rară. Oamenii de teatru cînd se înfîlțesc, nu știu de ce, dar nu mai povestesc despre ce fac, despre profesiunile lor, despre ce se mai montează, despre ce se joacă pe lume. Detesta birfele. Știa să asculte ca foarte puțini. Știa să te facă să simți cît este de aproape, că este cu tine, că înțelege tot, că viața, zău, merită să nu fie lăsată să treacă neobservată pe alee, că miracolul scenei este de nevindecă, că prietenia și iubirea nu au rivali pe pămînt. Mă chema, pe furiș, uneori la repetiții. După aceea, doar se uita la mine și pricepea ceea ce nu trebuia rostit. Și rîdeam amîndoi. Ca la aniversarea lui Victor Rebengiuc de șaptezeci de ani, de pildă, ca la cîrciuma de lîngă Grădina Icoanei, ca vara, ca iarna, ca atunci cînd îmi povestea despre Gellu și Liggia Naum sau despre nepoata lui, Ornella, și despre cum îl strigă ea răspicat și clar „GHEORGHE“, ca la Breaza, ca la decorarea de acum un an, de la Cotroceni, cînd a primit Ordinul Serviciului credincios în grad de Mare Ofițer, împreună cu Radu Beligan, Nicolae Manolescu, Lucian Pintilie, Marin Moraru... După o comemorare a lui Ștefan Iordache, m-a sunat și m-a rugat să facem o emisiune. Era foarte tulburat și repeta întruna „mor actorii, mor actorii, hai să facem ceva!...“

În ultimul timp, însă, neputințele mele și tristețea m-au ținut mai mult prin casă. Ies rar. Poate și de asta, am vorbit numai la telefon, ca moșnegii, cum spunea el. Mă întreba obsesiv și cu reproș „de ce ne zărim ațit de rar?“... Ultima oară, a fost de Sf. Maria. Eram la mare. În loc de răspuns, i-am pus la telefon murmurul mării.

Atunci, la Brașov, m-a condus la gară. Plecam la Sibiu să mă înfîlțesc cu Silviu Purcărete și cu Constantin Chiriac. Mai, mai să vină și el. Peste cîțiva ani, chiar o făcea, atunci cînd, cu Ștefan Iordache, au mers să repete, o vreme, la „Faust“. Poate că era prea tîrziu pentru ei. Cine știe? Cîntam pe peron amîndoi, fără să ne pese de nimeni și de nimic, „tombe la neige“.

Tristă certitudine, frigul și absența... sînt singură pe un peron, „tombe la neige, tu ne viendra pas ce soir...“ ■

Angelo Mitchievici

FILM

U STINGEREA din viața a lui Gheorghe Dinică pierdem unul dintre marii actori pe care România i-a avut, un actor care face cât o epocă și pe care cu greu l-am putea imagina de acum încolo. Nu este vorba de o comparație vană, de ceea ce spune poetul, „Așa cum știe moartea să le spele/ Pe toate înobilându-le fictiv“, de o pioasă prețuire a actorului, ci de o justă plasare acestuia în timpul său. Sunt actori care fixează un spirit al timpului, care devin parte a spectacolului personal al vieții fiecăruia cum vor fi fost la vremea lor Matei Millo, Grigore Vasiliu Birlic, Lucia Sturdza Bulandra, Constantin I. Nottara etc. Prin ei epoca dobândește un anumit parfum, o anumită culoare, replicile personajelor pe care le-au încarnat devin monedă de schimb în înfruntări ironice. O anumită replică, chiar și dintr-un film mediocru, are șansa să devină memorabilă prin inflexiunea specială pe care i-o dă un actor carismatic. Ea se desprinde din context și trăiește numai prin suflul magic pe care i l-a dat acel actor. Cred că marii actori sunt capabili să-și construiască personajul dintr-o replică, una singură este de ajuns ca să-l ai în față pe Paraipan, comisarul legionar din seria polițistă a lui Sergiu Nicolaescu, *Un comisar acuză* (1974), *Revanșa* (1976), dar și pe banditul Lăscărică din *Cu mâinile curate* (1972): „Nu trageți dom Semaca, sunt eu, Lăscărică. Nu v-am trădat, am fost adus aici cu forța.“ Pentru a nu mai vorbi de Bastus, trădătorul abject din *Columna* (1968), al lui Mircea Drăgan, „Eu, în nemernicia mea, ca un câine turbat, am mușcat mâna care m-a crescut și m-a hrănit“ sau Pepe din *Filantropica* (2002) al lui Nae Caranfil, „Mâna întinsă care nu spune o poveste, nu primește pomană“. Gheorghe Dinică a acoperit o mare parte dintre negativii filmografiei românești, actorul avea toate resursele, frumos ca dracul, vocea cu inflexiuni puternice, dar și tăioasă, repezită, cu ceva spart, o figură de o mare expresivitate ușor de captat în sfera grotescului și nicidecum a sublimului, Dinică a avut resursele să construiască pentru a crea genul suburbanului. Din

De fapt, ceea ce a reușit să realizeze maestrul Dinică este a da o dimensiune superficialității, a o sonda în așa fel încât din ea răzbat profunzimea și gravitatea unui diagnostic.

Răul, urâtul și sublimul Gheorghe Dinică

punctul meu de vedere avea și toate datele personajului tragic, acel tragic care își găsește un alibi aproape paradoxal în comic, pentru că este ușor să compui un personaj tragic cu o fizionomie nobilă precum cea a lui Emil Botta, însă e nevoie de un spirit de finețe să regăsești tragicul în grotesc. Revăd fotografiile cu Gheorghe Dinică, l-am revăzut în filmul lui Stere Gulea, *Weekend cu mama* (2008) într-un rol care tatona acest potențial uriaș pentru tragic al personajului și cred că acest filon al actorului a rămas neexploatat cu adevărat în film. La fel, filmul lui Andrei Blaier, *Prin cenușa imperiului* (1976), unde Dinică joacă rolul unui escroc, Diplomatul, și unde actorul relevă potențialul său pentru roluri de tragedie, dramatice, mediate de aparența trivialului. În schimb, nu știu un actor mai bun pentru a reda grotescul, cinismul, neașismul, miticismul, spiritul tranzacțional etc., toată încărcătura negativă a identității românești. Într-un fel, el și Ștefan Iordache au alcătuit fețele aceleiași medalii, Iordache fiind ales pentru rolurile aristocratice, Dinică pentru cele plebe. Mircea Veroiu în ultimul său film, *Craii de Curtea-Veche* (1995) i-a dat rolul lui Maiorică, cel care patrona bordelul-tripou al Arnotenilor în loc să-i încredințeze rolul lui Gore Pirgu care nu-i reușește lui Răzvan Vasilescu, în schimb Lucian Pintilie a avut o intuiție remarcabilă când i-a încredințat rolul lui Nae Girimea din piesa *D'ale Carnavalului* a lui I.L. Caragiale, transpusă în film cu titlul *De ce trag clopotele, Mitică?* (1981). Rolul este magistral, filmul o capodoperă. Nici când spiritul ludic-versat al dramaturgului n-a fost surprins mai bine într-o ecranizare, iar personajul nu și-a găsit mai bine actorul. Nae Girimea, cu aerul său de fante de mahala, reprezintă chiar spiritul ei secret, măscăros-carnavalesc, anihilant prin superficialitate și trivial. Pintilie însă îl aducea pe Caragiale în vremea în care trăia, în imundul unei lumi butaforice care și-a pierdut orice reper și pentru care deformările grotestice constituie expresia unică. Neîndoind că există o fascinație a negativului, iar Dinică i-a răspuns în foarte multe roluri, însă negativul întruchipat de Dinică este foarte divers și el i-a adus întotdeauna o notă particulară. La retrospectivă devine sesizabil că actorul a introdus adesea în ADN-ul negativului nu ceva profund malign, ci un fel de neseriozitate balcanică, derivată într-un cinism particular, neseriozitatea secăturii nu lipsită de inteligență, de abilitate, privind lumea cu un fel de dispreț secret pentru prostia ei, pentru felul în care-i cedează și pentru felul greșit în care este

alcătuită. Stănică Rațiu din *Felix și Otilia* (1972) al lui Sergiu Nicolaescu după romanul călinescian, *Enigma Otiliei*, comunistul de ocazie, Puzderie, din *Crucea de Piatră – ultimul bordel* (1993) al lui Andrei Blaier, Pepe din *Filantropica* au ceva în comun. Aceste personaje și multe altele interpretate de Dinică circumscriu atât o estetică a abjectului, cât și un reflex identitar al unui „Homo valahicus“ cu improprietațile lui care-l fac unic și intraductibil. Prin interpretările sale, Dinică a redat o dimensiune care ne este proprie, filonul grotesc al ființei noastre, imaginea deformată a unor suflete moarte, a unei meschinării și ușurătăți dezarmante, a nevertebrării noastre morale. De câte ori personajele sale ne trezesc răsul, de atâtea ori demonul secret al ușurătății ne vizitează. Am avut prilejul să particip în 1997 la o bună parte din repetițiile piesei *Tehnica raiului* de Mihai Ispirescu la invitația regizorului de teatru Dan Micu, piesă în care juca Gheorghe Dinică alături de Valentin Uritescu, Olga Delia Mateescu etc. – pe vremea aceea mă gândeam să devin regizor. Eram avertizat asupra faptului că Maestrului (Leopold) – așa se numea și în piesă – Gheorghe Dinică nu-i plac „musafirii“, așa că am fost cât mai discret cu puțință urmărindu-l cum își compune rolul. Ceea ce m-a fascinat atunci a fost un aliaj dintr-o seriozitate pe care nu știu cum s-o numesc, pentru că nu doresc să-i spun pur și simplu profesionalism, și proteismul histrionic. Am avut senzația că Dan Micu era luat ca martor al unor scenete în care registrul improvizatoric al lui Dinică era fabulos, fiecare reluare venea cu nuanțe, cu note noi. Când am văzut piesa cu actorii purtând costume, am realizat că adevărata piesă se jucase în repetiții sub ochii mei. Între momentele de rizibil, de giumbușlucuri și schime, Dinică păstra aceeași seriozitate și am înțeles că ea venea dintr-un fel de concentrare care nu avea nimic de-a face cu veselia, că, de fapt, actorul era grav și că ironia sa avea un fond care depășea superficialitățile personajelor întruchipate de el. De fapt, ceea ce a reușit să realizeze maestrul Dinică este a da o dimensiune superficialității, a o sonda în așa fel încât din ea răzbat profunzimea și gravitatea unui diagnostic. De câte ori revăd unul dintre rolurile șugubețe ale actorului, de câte ori ascult replica cinică a personajelor sale, știu că actorul nu râde în sine sa, că personajul său are ceva grav în ticăloșia lui, că expresia sa traversează contingentul și chestionează spectatorul în fibra lui intimă. Încă un mare actor „plecat“ de care ne va fi foarte dor! ■